

РЕЦЕНЗІЇ

А.А. Музика,
доктор юридичних наук, професор

ДРУЖНЄ ВІТАННЯ З ЕЛЕМЕНТАМИ НАУКОВОСТІ: ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ КВАЛІФІКАЦІЮ¹⁰

ВИСОКОПОВАЖНИЙ СОЛЕНІЗАНТЕ! БЛИЗЬКИЙ, МИЛИЙ СЕРЦЮ ДРУЖЕ!

Сьогодні всі тут присутні сповнені великої радості бути причетними до вшанування особистості вченого-юриста, яким пишається Україна, якого знають далеко поза її межами. Творчого тобі, Вячеславе Олександровичу, довголіття і нехай щастить у цьому житті!

Дорогі мої колеги!

Дякую Вам за виказану мені довіру вчинити рецидив опонування шановному панові Навроцькому з приводу його наукових здобутків. Уперше офіційно опонував йому на захисті докторської дисертації ювіляра. Було йому тоді 44 роки. Це свідчить про те, що колишніх опонентів не буває.

Насамперед маю сказати таке. Вячеслав Олександрович не полишає і ніколи не полишить без уваги одвічно актуальну тему кримінально-правової кваліфікації діянь особи. Це вже діагноз: інтелектуальна залежність від колись обраної теми дисертації.

Слід акцентувати увагу й на такому спостереженні. Критикувати, опонувати завжди простіше, ніж самому створити щось подібне до предмета критики. Як правило, за такі дії не настає жодної відповідальності.

Тепер щодо суті доповіді Вячеслава Олександровича. Він розпочав її з рубрики: **“Причини недосконалості теорії кримінально-правової кваліфікації різноманітні”**.

А чи все це насправді так? По-перше, на мою думку, відповідно до виступу ювіляра, варто говорити не про причини недосконалості, а про **причини, що зумовлюють гальмування нормального розвитку теорії кримінально-правової кваліфікації**.

По-друге, серед причин такого стану аналізованої теорії шановний доповідач назвав **“відсутність позитивного зарубіжного досвіду, який би міг бути запозичений**

¹⁰ *Примітка.* Цього року виповнилося 60 років від дня народження Навроцького Вячеслава Олександровича. Якого саме дня в далекому 1956 р. сталися його уродини, точно сказати важко, оскільки сам ювіляр у своєму *curriculum vitae* наводить декілька дат: 9 січня – фактичний день народження, 20 січня – за свідоцтвом про народження та у паспорті, 21 січня – за записом у військовому квитку. Можливо, тому вшанування нашого колеги відбулося іншого дня, 16 січня 2016 р.

Заходи відбувалися у нетрадиційному форматі – як науково-практична конференція (її матеріали були заздалегідь надруковані). Ювіляр виголосив доповідь **“Суперечності, прогалини та дискусійні положення сучасної теорії кримінально-правової кваліфікації”**, тези якої наведено нижче.

Напередодні конференції від спільноти учнів професора В.О. Навроцького (це був Олександр Марін) до мене надійшла пропозиція також виголосити доповідь. Я відгукнувся на таку довіру, самостійно обрав тему виступу та оприлюднив свої думки відразу після доповіді ювіляра. Зміст промови публікується вперше.

та вплинув на розвиток вітчизняної теорії кримінально-правової кваліфікації”. Запитую: а хіба залишки колишньої совіцької імперії – це не зарубіжний досвід? Втім, слід погодитися з тим, що такий фактор існує.

У цьому сенсі постає питання загального плану: чи можуть бути визнані юридичні знання наукою як міжнародне, а не окремо взяте національне явище? На кшталт фізики, математики, біології. Отже, чи є, наприклад, кримінальне право, цивільне право наукою (і, звісно, відповідні теорії цих галузей системи знань) у глобальному вимірі?

Тут пригадуються міркування російського спеціаліста Якова Ілліча Гілінського: “... национальной науки нет и быть не может. Криминология интернациональна, как физика, химия, биология и любая другая наука, если она – наука” (Информация о XV ежегодной конференции Европейского общества криминологов (г. Порту): <http://crimpravo.ru/>).

На мою думку, це, очевидно, стосується, і криміналістики.

Отже, повторюю, чи можна те саме стверджувати про кримінальне право України (право іншої держави) та його теорій, у тому числі – про теорію кримінально-правової кваліфікації? Питання, щонайменше, залишається відкритим.

Далі професор Навроцький говорить про “відсутність соціального замовлення на формування правил кримінально-правової кваліфікації”.

У якому значенні вжито поняття “соціальне замовлення”?

Якщо в буквальному, точніше, – нормативному значенні, **“соціальне замовлення** – засіб регулювання діяльності у сфері надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі суб’єктів господарювання для задоволення потреб у соціальних послугах, визначених місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (*Закон України “Про соціальні послуги” від 19 червня 2003 р.*)”.

Існує також ПОРЯДОК здійснення соціального замовлення за рахунок бюджетних коштів (ЗАТВЕРДЖЕНО постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2013 р. № 324).

Якщо саме про таке соціальне замовлення йдеться, то ми його не дочекаємося. Очевидно, доповідач, акцентуючи увагу на соціальному замовленні, вкладає в нього інше розуміння: він говорить про відсутність у держави, а точніше, у носіїв державної влади – наших чиновників, бажання актуалізувати цю проблему на відповідному – на законодавчому рівні. З цим я погоджуюсь.

Йдеться саме про замовлення у розумінні А.Е. Жалінського – це, російською мовою, “проблема спроса на уголовное право”. І такий попит може бути предметом пізнання: “... спрос на уголовное право поддается изучению, может рассматриваться как сигнализирующее состояние правосознания и должен восприниматься как реальный социальный феномен” (Жалинский А.Э. Уголовное право в ожидании перемен, С. 197–202).

Завершується огляд так званих причин недосконалості теорії кримінально-правової кваліфікації вказівкою на існування суб’єктивних факторів. Зокрема, зазначено, що певною мірою “це обмовлено авторитетністю “стовпів” відповідної теорії, формулювання яких багато хто просто не вважає за прийнятне оспорювати. Досить згадати лише про визначення поняття кваліфікації злочинів, яке запропонував ще у 1963 р. проф. В.Н. Кудрявцев, та яке некритично відтворюється чи не у всіх подальших публікаціях”.

Цим “сльозам” доповідача ми не віримо, оскільки в Україні 14 жовтня 2000 р. народився новий “стовп” – В.О. Навроцький. І я, і мої молодші та старші колеги у своєму ремеслі спираємося саме на Ваше, Вячеславе Олександровичу,

розуміння і визначення поняття “кримінально-правова кваліфікація”. А загляньте у збірник матеріалів нашої конференції: яка термінологія вживається у виступах її учасників?

Вячеслав Олександрович також окреслив актуальні питання кримінально-правової кваліфікації. Він стверджує: “Насамперед, поки що **не доведено, що сукупність відповідних положень складають окрему, самостійну наукову теорію – теорію кримінально-правової кваліфікації...** навіть не здійснювалися спроби її аналізу під таким кутом зору, існування цієї теорії визнається за аксіому”.

Хіба це – абсолютно “так”? Невже сам Вячеслав Олександрович не переймався цим питанням? А як же тоді сприймати його докторську дисертацію, монографію? У авторефераті дисертації, у рубриці “Наукова новизна одержаних результатів”, зокрема, написано: “1. Вперше здійснено підхід до теорії кримінально-правової кваліфікації як до метанаукової теорії у системі наук кримінально-правового циклу. Зроблено висновок, що в своїй основі вона є теорією матеріального кримінального права...”.

Водночас мені дещо зрозумілі сумніви Вячеслава Олександровича. У дисертації та монографії він пише то “теорія”, то “вчення” – як одне й те саме поняття. Мабуть, це не так.

Не стану глибоко занурюватися у зазначене питання, а звернуся лише до міркувань А.П. Закалюка:

“Кожна наука, включаючи кримінологію, містить значний обсяг наукових знань та визначеної ними наукової інформації, яка за своїм змістом і формою узагальнення поділяється на види ...

... Четвертий вид наукової інформації – це системна сукупність висновків та закономірностей щодо певного елемента предмета кримінології, обґрунтована на теоретичному рівні, та, як правило, певним чином випробувана у науковому середовищі. Цей вид наукової інформації має назву **наукове вчення...**

Вищою (п'ятою) формою наукового знання є **теорія**, що складається з комплексу наукових вчень, закономірностей і відображає теоретичне осмислення, обґрунтування та викладення якісно нового наукового бачення та визначення одного з основних елементів предмета кримінології...” (Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – С. 24–25).

Наразі залишимо цю ієрархію наукових знань на розсуд Вячеслава Олександровича. Отже, якщо наукові знання стосовно кримінально-правової кваліфікації не є теорією (або вченням), то хто ж на цьому наполягає?

Проте Вячеслав Олександрович знає, про що говорить. І тому, якщо (на його думку) існують сумніви в частині доведеності існування відповідного явища як наукового факту, давайте попросимо його належно обґрунтувати наявність теорії (або вчення) кримінально-правової кваліфікації.

Ювіляр також говорить (і пише) про відсутність належного аргументування того, “**чи існує необхідність в теорії кримінально-правової кваліфікації в сучасних соціально-політичних умовах**”. На його думку, очевидне значення така теорія має за умов панування ідеї законності.

Але ж законність як відповідний правовий режим не існує автономно, сам по собі. Власне, такий професійний інструментарій як кримінально-правова кваліфікація і слугує законності, і спрямований на утвердження законності.

Далі Вячеслав Олександрович наголошує на тому, що “**не визначене місце теорії кримінально-правової кваліфікації в системі юридичної науки**” й з цим

пов'язано чимало проблем. Повністю погоджуюсь, власне, так само, як і з рештою думок Вячеслава Олександровича.

А ще наш колега підкреслює таке: **“Структурі цієї теорії також не приділяється належна увага”**. Зокрема, він запитує: “що становлять положення, які стосуються розмежування злочинів та їх відмежування від інших правопорушень, – чи є вони складовою теорії кримінально-правової кваліфікації, чи окремою самостійною теорією?”.

На це запитання, вважаю, обґрунтовану відповідь може дати Лариса Павлівна Брич – його учениця, яка захистила докторську дисертацію з проблем розмежування складів злочинів. Пріоритет за нею.

Зрештою, насувається риторичне питання: чи підготував науковий доробок Вячеслава Олександровича підґрунтя для нових творчих пошуків? Відповідь на це вже давно сформована його спільнотою учнів та багатьма іншими вітчизняними спеціалістами.

Насамкінець, варто ще раз у нашій аудиторії пригадати Маркса: “Всякая экономия, в конечном счете, сводится к экономии во времени”.

Тому завершую. Дякую за увагу і терпіння.

Навроцький Вячеслав Олександрович
(д.ю.н., професор)

СУПЕРЕЧНОСТІ, ПРОГАЛИНИ ТА ДИСКУСІЙНІ ПОЛОЖЕННЯ СУЧАСНОЇ ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Кожна теорія – це сукупність ідей в їх розвитку. Відповідно, жодна теорія не може бути ідеальною. Повною мірою це стосується і теорії кримінально-правової кваліфікації.

Причини недосконалості теорії кримінально-правової кваліфікації різноманітні. Серед них:

– порівняно невеликий час існування цієї теорії як окремої частини всієї кримінально-правової доктрини. Відомо, що перші публікації за цим напрямом з'явилися в повоєнний час (1947 р.), перша велика монографічна праця датована 1963 р. Від того часу і до кінця минулого століття більш-менш вагомих публікацій не було. Разом із тим, інші кримінально-правові теорії (наприклад, теорія вини, теорія співучасті) розвиваються понад дві сотні років. Очевидно, що час, упродовж якого розвивається певний напрям науки, сам по собі не визначає ступінь досконалості. Разом із тим, такий більш-менш тривалий час є передумовою для виявлення основних проблемних питань, проведення дискусій щодо їх вирішення, заповнення прогалін у наукових дослідженнях;

– відсутність позитивного зарубіжного досвіду, який би міг бути запозичений та вплинув на розвиток вітчизняної теорії кримінально-правової кваліфікації. Наскільки відомо автору цих рядків, у державах “загального” права питання кваліфікації діяння взагалі не стоять у тому аспекті, в якому вони ставляться в Україні. Там постає питання добору прецедентів, в основу правозастосування покладено вирішення питань факту, а не права. Та й у державах, де діє континентальна правова система, питання кваліфікації не виділяються як головні та визначальні для правильного застосування кримінально-правових норм. Очевидно, причиною цього є порівняно висока якість законодавства та фаховий рівень осіб, які уповноважені на застосування кримінального закону;

– відсутність соціального замовлення на формування правил кримінально-правової кваліфікації. В умовах відсутності справжньої змагальності в процесі, ігноруванні верховенства права, підходу до правосуддя як лише до інструменту у справі соціалістичного (комуністичного) будівництва, диктату “телефонного” права теорія кримінально-правової кваліфікації була для керуючої партії непотрібною й навіть шкідливою. Адже застосування її положень могло призвести до явно небажаних результатів – оцінки діянь обвинувачених і підсудних не відповідно до волі пануючого класу та вказівок центральних та місцевих компартійних керівників, а згідно із законом. Та й кримінальний закон упродовж тривалого часу дозволяв особливо не напружуватися при вирішенні питань кваліфікації. За умов, коли допускалося застосування закону за аналогією, вимога точної кваліфікації скоєного виглядала як щось надмірне. Невипадково сама постановка питання про кримінально-правову кваліфікацію як окрему теорію припала на роки, коли аналогія була скасована, розпочався період т.зв. хрущовської відлиги. Сучасний період розвитку цієї теорії в Україні пов’язаний із проникненням до нашої країни та поширенням ідей верховенства права;

– суб’єктивні фактори. Стан будь-якої галузі науки пов’язаний з інтересом конкретних науковців до наукових пошуків у певному розділі відповідної науки, загальним рівнем розвитку певної наукової галузі, станом критичності щодо висунутих ідей та наявністю дискусій. На жаль, багато положень теорії кримінально-правової кваліфікації сприймається некритично, що явно не сприяє її розвитку. Певною мірою це обумовлено авторитетністю “стовпів” відповідної теорії, формулювання яких багато хто просто не вважає за прийнятне оспорювати. Досить згадати лише про визначення поняття кваліфікації злочинів, яке запропонував ще у 1963 р. проф. В.Н. Кудрявцев, та яке некритично відтворюється чи не у всіх подальших публікаціях.

Звісно, що оцінка стану розвитку теорії кримінально-правової кваліфікації матиме переважно суб’єктивний характер. Те, що одному видається прогалиною, інший оцінює як таке, що достатньо висвітлене чи яке взагалі не заслуговує на самостійний глибокий аналіз. Положення, які комусь видаються однозначними, хтось вважатиме суперечливими. Далеко не всі публікації, а тим більше виступи на наукових зібраннях стають загальновідомими. Разом із тим, із питань кримінально-правової кваліфікації, як видається, можна виділити такі:

- які явно взагалі не були предметом наукових досліджень;
- щодо яких обґрунтовано ведуться дискусії чи щодо яких такі спори варто продовжити чи започаткувати;
- вирішення яких тією чи іншою мірою суперечить положенням, розвинутим щодо інших кримінально-правових інститутів, певним правовим аксіомам, нормам чинного законодавства, деяким теоретичним концепціям.

Насамперед, поки що **не доведено, що сукупність відповідних положень складають окрему, самостійну наукову теорію – теорію кримінально-правової кваліфікації**. Відомо, що будь-які наукові гіпотези, ідеї, концепції можуть претендувати на статус наукової теорії лише тоді, коли вони складають систему, є самодостатніми думками, не є органічною частиною інших наукових теорій тощо. Щодо теорії кримінально-правової кваліфікації досі навіть не здійснювалися спроби її аналізу під таким кутом зору, існування цієї теорії визнається за аксіому. Це, звісно, приємно апологетам теорії кримінально-правової кваліфікації, проте не звільняє від обов’язку аргументувати відповідну тезу.

Не менш важливим є відсутність належного аргументування тому, **чи існує необхідність в теорії кримінально-правової кваліфікації в сучасних соціально-**

політичних умовах. Очевидне значення такої теорії за умов панування ідеї законності. Врешті-решт чи не всі положення теорії кваліфікації спрямовані на те, щоб забезпечити точне, відповідне до його букви та волі законодавця застосування кримінального закону.

Разом із тим, значення кваліфікацій під кутом зору ідеї верховенства права має бути визначене по-новому. Адже в аспекті верховенства права визнається існування “неправових” законів та інших нормативно-правових актів, розширюються межі диспозитивності у правозастосуванні (коло справ приватного обвинувачення, угоди з потерпілим та про визнання вини), на перший план виходить досягнення справедливості та забезпечення прав людини, а не формальне виконання вимог закону. І тут теорія кваліфікації з її категорично сформульованими правилами стає на заваді вільному, здійсненому на догоду абстрактно сформульованим нормам про права людини та часом неоднозначній практиці ЄСПЛ, застосуванню кримінального закону. Тому потрібно з’ясувати, чи зберігає ця теорія своє значення в умовах, які складаються зараз.

Відсутність відповідних наукознавчих розвідок та досліджень під відповідним кутом зору пов’язана з тим, що **не визначене місце теорії кримінально-правової кваліфікації в системі юридичної науки.** Не з’ясовано, у якій частині ця теорія стосується кримінального процесу, а в якій – матеріального кримінального права. За наявності домінуючого підходу, згідно з яким теорія кримінально-правової кваліфікації є частиною науки кримінального права, не аналізується, стосується вона того, що у навчальному процесі та, власне, науці, відносять до загальної частини, чи є складовою особливої частини кримінального права. Внаслідок цього, принаймні в навчальній літературі, в одних випадках відповідні положення розглядаються як своєрідний вступ до особливої частини кримінального права, у інших – як висновок із неї, ще в інших – вони викладаються в межах питань загальної частини. При цьому має місце як самостійний аналіз положень кримінально-правової кваліфікації, так і їх розгляд у якості додатка до викладення елементів складу злочину.

Структурі цієї теорії також не приділяється належна увага. Мається на увазі як набір елементів, що складають структурні частини теорії кримінально-правової кваліфікації, так і їх взаємне розташування, систематизація. Це тягне за собою певні неузгодженості, породжує нові дискусійні питання.

Одне з них стосується взаємозв’язку положень, які належать власне до кримінально-правової оцінки діянь та визначення їх співвідношення і між собою, і з іншими правопорушеннями. Ідеться про те, що саме становлять положення, які стосуються розмежування злочинів та їх відмежування від інших правопорушень – чи є вони складовою теорії кримінально-правової кваліфікації чи окремою самостійною теорією.

Ще одне невирішене питання стосується поділу теорії кримінально-правової кваліфікації на загальну та особливу частину. Воно тягне за собою наступне – до чого відносяться положення про кваліфікацію окремих видів злочинів: чи є вони частиною теорії кримінально-правової кваліфікації, чи ж складовою особливої частини кримінального права. Прогалини, чи, принаймні, відсутність єдиної думки у висвітленні цього питання призводять до того, що в дослідженнях з особливої частини кримінального права України надто часто ототожнюється аналіз складу злочину та виклад питань кримінально-правової кваліфікації. Дисертації чи їх окремі розділи, у назвах яких задекларовано викладення питань кваліфікації, мають мало спільного з предметом цієї теорії. Адже такі дослідження мали б містити аналіз питань оцінки діяння з врахуванням стадії його вчинення, наявності

чи відсутності співучасті, множинності, відмежування від інших правопорушень та суміжних складів злочинів тощо.

Остаточо не з'ясовано ряд основоположних питань теорії кримінально-правової кваліфікації. Серед них саме поняття кваліфікації, її підстави. Разом із тим останніми роками, завдяки зусиллям П.П. Андрушка, є істотні зрушення за цим напрямом.

Існують та водночас не висвітлюються в літературі колізії між матеріально-правовими та процесуальними аспектами теорії кримінально-правової кваліфікації. Особливо вони загострилися із прийняттям КПК України 2012 р. Зверну увагу лише на один момент. З точки зору матеріального кримінального права кваліфікацію може здійснювати будь-хто. При такому підході свою нішу знайдуть і фахівці в галузі кримінального права, які надають висновки щодо кримінально-правової оцінки певних ситуацій, і журналісти, і пересічні громадяни. У процесі ж значення має лише кваліфікація, здійснена уповноваженими на те працівниками правозастосовних органів. І в їх оцінці на перше місце виходить не вагомість та взаємоузгодженість аргументів, а процесуальний статус, місце в ієрархії системи кримінальної юстиції.

Існує цілий ряд положень, які, незважаючи на їх очевидність, принаймні для автора, важко сприймаються та не знаходять свого повсюдного застосування. Серед них сама ідея про те, що діяльність працівників прокуратури, слідчих, суддів полягає саме у кримінально-правовій кваліфікації, а не кваліфікації злочинів. Про те, що має місце кваліфікація злочину, можна вести мову лише щодо результату відповідної діяльності. Тим більше науковці повинні досліджувати питання кримінально-правової кваліфікації, кваліфікація злочинів є лише частиною відповідних положень. Незважаючи на те, що упродовж останніх 10–15 років термін “кримінально-правова кваліфікація” знаходить дедалі більше поширення, наслідуючи сказати, що він став загальновизнаним (як і ідея про те, що кримінально-правова оцінка діяння необов'язково призводить до висновку про те, що оцінюване діяння є злочином), продовжують виходити навчальні посібники, де йдеться про кваліфікацію злочинів (як і півсотні років тому).

Важко пояснити, чому законодавець, прямо таки терзаючи КК України нескінченними змінами та доповненнями, не включає до нього положень, які становлять загальновизнані правила кримінально-правової кваліфікації.

Так само немає пояснення тому, чому зміни КК України постійно здійснюються без спроб спрогнозувати, як при їх запровадженні будуть вирішуватися питання кримінально-правової кваліфікації. Якщо вже всі зрозуміли необхідність антикорупційної експертизи законопроектів, то чому ж тоді не розуміють необхідності експертизи на предмет можливої кваліфікації діянь, щодо яких запроваджується кримінальна відповідальність чи змінюються її умови. Чи не в цьому полягають причини колізій та конкуренції законодавчих новел із вже існуючими нормами? І як змусити законодавця здійснювати модернізацію КК з врахуванням потреб кваліфікації?

У цьому ж ключі звучить і питання про застосування принципів та правил кримінально-правової кваліфікації на практиці. Як змусити слідчих, прокурорів та суддів, насамперед, застосовувати положення теорії кримінально-правової кваліфікації в ході досудового слідства та судового розгляду кримінальних справ, реагувати на викладені у скаргах учасників процесу щодо порушення вимог теорії кваліфікації? Як побороти суб'єктивний підхід і обвинувальний ухил при вирішенні питань кримінально-правової кваліфікації (що особливо виявилось у продовжує виявлятися при оцінці подій кінця 2013–2014 років).

Поряд із наведеними вище загальними питаннями, які стосуються недоліків як самої теорії кримінально-правової кваліфікації, так і її втілення у життя, **існує цілий ряд часткових, гостро дискусійних чи суперечливих положень цієї теорії**. Не претендуючи на вичерпність, зверну увагу на окремі з них:

– загалом не викликає сумніву, що серед юридичних підстав кримінально-правової кваліфікації перебуває і Конституція України. Зокрема, положення Основного Закону повинні застосовуватися при вирішенні питання про наявність обставин, які виключають злочинність діяння. Це загальне положення чомусь ігнорується в аспекті визнання права народу на повстання проти узурпаторів влади та інших масових рухів;

– існує однаковість у тому, що при кримінально-правовій оцінці скоєного слід враховувати положення нормативно-правових актів інших галузей законодавства, з використанням яких можна розкрити зміст кримінально-правових норм, які виступають підставою кваліфікації. Однак невідомо, наскільки універсальним є положення про необхідність врахування норм, до яких відсилають бланкетні диспозиції, та, особливо, норм, які можуть застосовуватися в порядку субсидіарного застосування правових норм. Адже цілий ряд таких норм створено з метою досягнення мети, дуже й дуже далекої від тих, які виникають щодо кримінально-правової оцінки діяння. Як приклад, можна навести визначення того, чи належить самогон до алкогольних напоїв як підакцизних товарів – наскільки прийнятним є при вирішенні цього питання звертатися до Гармонізованої системи кодування товарів, яка використовується в ході митного оформлення. Неважко пояснити, чому законодавець не передбачив можливості експорту-імпорту самогону. Але складно зрозуміти, чому на цій підставі самогон пропонують не визнавати спиртним напоєм. Зрештою, не прохолоджуючим же він є?

– декларується, що при застосуванні суперечливих положень закону, пріоритет слід віддавати тим, які більш сприятливі для підозрюваного, обвинуваченого, підсудного. А чому не тим, які стосуються прав та інтересів потерпілого, суспільства і держави?

– виникають суперечності, які стосуються окремих принципів кримінально-правової кваліфікації. Так, забезпеченню повноти кваліфікації часто стає на заваді засада *non bis in idem*. Індивідуалізація кваліфікації нерідко не узгоджується з правилами відповідальності за злочини, вчинені за співучастю. Адже дії осіб, які спільно вчинили один і той же злочин, часто отримують неоднакову кримінально-правову кваліфікацію.

– немає повної відповідності між стабільністю кваліфікації та правилами про зворотню дію кримінального закону. Адже здійснена кримінально-правова кваліфікація, яка цілком відповідає фактичним обставинам справи та чинному законодавству, базується на загальновизнаних правилах та принципах відповідної діяльності, може бути змінена внаслідок зміни законодавства. Водночас, навіть виявлення помилок у кваліфікації в ряді випадків не веде до її зміни в силу відповідних процесуальних положень щодо часових обмежень у внесенні змін у судові рішення та обмежень, обумовлених наявністю чи відсутністю скарги зацікавлених осіб.

– є загальновизнані правила кваліфікації при конкуренції загальної і спеціальної норм. Разом із тим, немає чітко та однозначно визначених правил, відповідно до яких можна встановити, що певні норми перебувають у такому співвідношенні (а не є, наприклад, суміжними).

Чи становлять наведені вище (та численні прямо не визначені) положення недоліки теорії кримінально-правової кваліфікації? І так, і ні. Діалектичний

підхід до науки, прагнення вийти з прокрустового ложа юридичного позитивізму дозволяють побачити в прогалинах теорії, її невіршених питаннях широке поле для майбутніх досліджень. А суперечності, як відомо, є рушійною силою і джерелом розвитку. Тому теорія кримінально-правової кваліфікації продовжує розвиватися. І найбільш чорним її днем може стати той, коли наукова спільнота вирішить, що всі питання цієї теорії вирішені, всі спори розв'язані. Сподіваюся, що спільними зусиллями ми будемо знаходити дедалі нові проблеми, відточувати аргументи на користь того чи іншого їх розв'язання. Адже головна проблема полягає не в тому, щоб були віднайдені відповіді на всі запитання, а в тому, щоб такі питання ніколи не зникали!

(Навроцький Вячеслав Олександрович. Суперечності, прогалини та дискусійні положення сучасної теорії кримінально-правової кваліфікації // Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини: тези доповідей та повідомлень учасників науково-практичної конференції, 16 січня 2016 р., м. Львів. – К.: Видавничий дім “АртЕк”, 2016. – С. 120 – 129).